

МЕТОДИКА ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЮ ЛЕКСИКОЮ НА МІЖПРЕДМЕТНІЙ ОСНОВІ

УДК 372.461:811.161.2

Луцан Н.І., Максимчук Г.М.

У статті визначено принципи та педагогічні умови збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою; описано методику збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою на міжпредметній основі.

Ключові слова: етнокультурознавча лексика, міжпредметна основа.

В статье раскрываются основные принципы и педагогические условия обогащения речи учащихся этнокультуроведческой лексикой; описана методика обогащения речи младших школьников этнокультуроведческой лексикой на межпредметной основе.

Ключевые слова: этнокультуроведческая лексика, межпредметные связи.

The article highlights the main principles and pedagogical conditions the speech enrichment vocabulary of Ukrainian-science in the students; described the technique of enrichment speech younger pupils of ethnocultural lexical based on intersubjects.

Key words: ethno-cultural lexicology, inter-subject basis.

Постановка проблеми. Питання збагачення словникового запасу учнів початкової школи досліджувалась досить широко українськими вченими такими, як: Д. Бірюк, З. Гирич, Т. Коршун, Л. Кутенко, Н. Лазаренко, К. Пономарьова, Л. Попова, Н. Чепелюк та ін.

Учені розкривають зміст та основні завдання збагачення словникового запасу учнів як одного із напрямів словникової роботи початкової школи. Серед цих завдань: поступове кількісне поповнення індивідуального словника; уточнення лексичного значення та сфери використання відомих слів; ознайомлення з новими лексичними значеннями наявних у словнику учнів багатозначних слів; використання паралельних лексичних і граматичних форм як засобу увиразнення та урізноманітнення мовлення; вилучення з активного словникового запасу позалітературних елементів, суржику; розвитку мовно-чуття та естетики слова.

Етнокультурознавчий аспект лексичної роботи в сучасній лінгводидактиці представлений в дослідженнях таких учених: Л. Калуська, С. Макаренко (збагачення словника дошкільників); Л. Лук'яник (поповнення, активізація та уточнення словника молодших школярів); Н. Голуб, В. Дороз, Р. Дружененко, Л. Кожуховської, Т. Левченко, Т. Симоненко (збагачення мовлення учнів середньої школи).

Міждисциплінарний підхід у роботі над збагаченням словникового запасу учнів представлений науковими положеннями вчених (Л. Варзацька, В. Єрмак, Н. Захарова, Д. Кобцев, В. Коротов, П. Кулагін, В. Максимова, Т. Мельник, М. Пентилок, О. Тесленко, О. Чекіна, В. Федорова та ін.) щодо формування у дітей системи знань про словникове багатство рідної мови, підвищення рівня засвоєння нових знань, формування мотивів до навчальної діяльності, уникнення фрагментарності чи дублювання отриманих знань. Міжпредметний підхід передбачає комплексне засвоєння змісту освіти, поглиблений та всебічний розгляд найважливіших понять; забезпечує сприятливі умови для створення у дітей цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно.

Незважаючи на широкий спектр досліджуваних питань, проблема збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою на міжпредметній основі залишається відкритою: відсутня чітко вибудована та структурована методична система, яка б ґрунтувалася на основних положеннях етнолінгвістики, етнопедагогіки, лінгвокраїнознавства, етнокультурознавства та була призначена для вивчення предметів гуманітарного циклу початкової школи.

Мета статті – визначити принципи та педагогічні умови збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою, описати методику збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою на міжпредметній основі.

Виклад основного матеріалу. При побудові експериментальної методики було враховано лінгводидактичні (принцип розуміння мовних значень, екстралінгвістичний (позамовний) принцип, комунікативний принцип, принцип системності, принцип розвитку мовлення і мислення дітей); специфічно лексичні (семантизації лексики, принцип уточнення та розширення значень відомих у певному контексті слів, принцип тематичного відбору лексики, лексико-граматичний, парадигматичний); народознавчі (історичний, принцип культуровідповідності, народності) та етнолінгводидактичний (принцип сенсифікації духовного розвитку особистості) принципи навчання.

Дотриманням означених принципів було визначено педагогічні умови збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою. Зпоміж них: забезпечення міжпредметних зв'язків у збагаченні мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою; взаємозв'язок українознавчого, соціокультурного та мовленнєвого компонентів у навчально-виховному процесі початкової школи; занурення учнів в активну діяльність українознавчої та народознавчої спрямованості; стимулювання оцінно-контрольних дій учнів у процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

Розкриємо більш детально суть кожної умови.

Реалізація першої умови – забезпечення міжпредметних зв'язків у збагаченні мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою – схематично зображено нами у схемі 1.

Схема 1.

Етнокультурознавча спрямованість міжпредметних зв'язків з уроками музики виявлялася у вивченні та відтворенні елементів народних обрядових свят і традицій (напр., веснянки), в залученні інформативних текстів з історії виникнення музичних інструментів (напр., бандура, сопілка), у переказах описового характеру.

Міжпредметні зв'язки з образотворчим мистецтвом давали можливості застосування різноманітних видів діяльності учнів: створення, наприклад різних сюжетних композицій із використанням карток-символів, використання зразків для малювання із зображенням декоративно-ужиткового мистецтва, переказ тексту із словесним оформленням власних малюнків тощо.

Збагачення мовлення школярів етнокультурознавчою лексикою відбувалося і на уроках ознайомлення з курсом "Я і Україна". Так, наприклад при вивченні рослин діти дізнавались про слова-символи української культури (верба, калина, барвінок тощо).

У процесі трудового навчання учні ознайомлювались з етнолексемами на позначення видів трудової діяльності (напр., гончарство, писанкарство тощо), також виготовляли вироби, назви яких є етнокультурознавчим.

Використовуючи міжпредметні зв'язки при збагаченні мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою, ми враховували вимоги програми з кожної підбраної нами дисципліни, а також зміст і структуру всіх предметів.

Другою умовою ефективного збагачення мовлення молодших школярів було обрано взаємозв'язок українознавчого, соціокультурного та мовленнєвого компонентів у навчально-виховному процесі початкової школи. Реалізація зазначеної умови здійснювалась шляхом ознайомлення молодших школярів із культурними надбаннями свого народу, виховання патріотизму та моральності. Згідно з взаємозв'язком таких підходів, передбачалося добирати систему українознавчих текстів та використовувати їх як поліфункціональні одиниці: для формування етнокультурознавчих понять, як зразок досягнення комунікативної мети, і як засіб активізації життєвого досвіду. Тексти українознавчої тематики сприяли усвідомленню школярами спорідненості зі своїм

народом та рідною мовою, а саме – її світоглядною, культуроакумулятивною, пізнавальною, етичною, естетичною, комунікативною функціями.

Третя умова передбачала занурення учнів у активну діяльність українознавчої та народознавчої спрямованості. Реалізація умови здійснювалась завдяки національному оформленню класу; участі школярів у народних святах та виховних заходах; екскурсіям у красзнавчі музеї; зустрічам з етнографами та істориками; пошуковій проектній діяльності. Проекти, які ми пропонували учням – це дослідницькі роботи, які були спрямовані на пошук українознавчих текстів (загадок, пісень, легенд, казок, прислів'їв, приказок тощо), що містили етнокультурознавчі слова.

Четвертою педагогічною умовою було стимулювання оцінно-контрольних дій учнів у процесі навчально-мовленнєвої діяльності шляхом засвоєння способів перевірки та самоперевірки, оцінювання зробленого: вміння знайти помилку в ході зіставлення результатів власного визначення зі зразком; оцінювати результати своєї діяльності за орієнтирами, даними вчителем (правильно, що саме; якщо помилився, то в чому; що треба змінити, чого слід уникати в подальшій роботі). Найбільш ефективними прийомами формування дій самоконтролю є такі: зіставлення зі зразком, з визначенням у словнику, із записом на дошці, зі сказаним вихователем, магнітофонним записом тощо.

Експериментальна методика збагачення мовлення молодших школярів етнокультурознавчою лексикою на міжпредметній основі охоплювала три етапи: пізнавально-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-рефлексивний.

Метою першого (пізнавально-збагачувального) етапу було ознайомлення дітей із словами етнокультурознавчої лексики на уроках рідної мови, образотворчого мистецтва, музики, трудового навчання та курсу “Я і Україна”. Змістовий аспект роботи передбачав ознайомлення школярів з українознавчими текстами, виокремлення з них національно позначених слів; розширення пасивного словника дітей завдяки прослуховуванню фонограм, перегляду відеороликів, читанню текстів; ознайомлення зі словником-мінімумом етнолексем. Кінцевим результатом роботи на цьому етапі передбачалось знаходження дітьми етнокультурознавчих слів у текстах, розуміння лексичного значення засвоєних етнолексем.

На цьому етапі реалізовувались такі педагогічні умови: використання міжпредметних зв'язків; взаємозв'язок українознавчого, соціокультурного та мовленнєвого компонентів у навчально-виховному процесі початкової школи.

Метою другого (репродуктивно-діяльнісного) етапу було збагачення мовлення учнів та введення етнокультурознавчих слів на уроках української мови, образотворчого мистецтва, музики, трудового навчання та курсу “Я і Україна”. Змістовий аспект роботи на цьому етапі передбачав активізацію словника дітей завдяки наочності (малюнки, словник-мінімум, ілюстрації, відео- та аудіоматеріали); зустрічі з цікавими людьми (етнографами, істориками, фольклористами); екскурсії (до музеїв, виставок, в природу); самостійне виконання учнями вправ на тлумачення лексичного значення етнолексем, їх класифікацію тощо. Кінцевим результатом роботи на цьому етапі передбачалось розширення та закріплення розуміння лексико-семантичного значення етнокультурознавчих слів.

На цьому етапі були реалізовані такі педагогічні умови: використання міжпредметних зв'язків; взаємозв'язок українознавчого, соціокультурного та мовленнєвого компонентів у навчально-виховному процесі початкової школи; занурення учнів в активну діяльність українознавчої та народознавчої спрямованості; стимулювання оцінно-контрольних дій учнів у процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

Метою третього (креативно-рефлексивного) етапу було самостійне використання учнями етнокультурознавчих слів у власному усному та писемному мовленні на міжпредметній основі. Змістовим аспектом роботи етапу передбачалось виконання учнями вправ на самостійне тлумачення етнолексем; використання їх у власному усному (монологічному та діалогічному) і писемному мовленні. Кінцевим результатом роботи на цьому етапі передбачалось відтворення школярами засвоєної етнологіки шляхом різних ігор, діалогів, виконання вправ, підготовки проектів.

На цьому етапі були реалізовані такі педагогічні умови: використання міжпредметних зв'язків; взаємозв'язок українознавчого, соціокультурного та мовленнєвого компонентів у навчально-виховному процесі початкової школи; занурення учнів в активну діяльність українознавчої та народознавчої спрямованості; стимулювання оцінно-контрольних дій учнів у процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

Ефективність дослідного навчання підтвердилась його результативністю. Так, значно підвищились рівні використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі у експериментальній групі: кількість учнів з високим рівнем зростає з 4,4% до 20,6%, з достатнім рівнем – з 12,6 до 28,1%. На середньому рівні залишилось 26,3% учнів (до навчання було 30%). На низькому рівні залишилось 25% (до навчання 53%).

Щодо контрольної групи, то 11,6% досягли високого рівня (на констатувальному етапі він становив 4,4%); достатнього – 21,3% (до навчання 12%) У більшості учнів було зафіксовано середній (30,3% до навчання і 26% після навчання) та низький (53,3% до навчання і 41,1% після навчання) рівні.

Отже, навчання за експериментальною методикою дозволило простежити певні тенденції збагачення словникового запасу молодших школярів етнокультурознавчою лексикою на міжпредметній основі. З-поміж них: міцність запам'ятовування лексичного матеріалу залежить від раціонального поєднання вправ мовного та мовленнєвого характеру, їх максимальною насиченістю українознавчим матеріалом, використання міжпредметних зв'язків, застосування словників-мінімумів; активізація засвоєних етнолексем у мовленні учнів визначається адекватною мотивацією щодо ситуації спілкування, пошуковою діяльністю дітей.

Література:

1. Борисенко Н. Об основах межпредметных связей / Н. Ф. Борисенко / Сов. педагогика. – 1971. – № 12. – С. 42-47.
2. Данилюк Н. Культурологічна лексика сучасної української народної мови / Н. Данилюк. // Дивослово. – 1999. – №8. – С. 12-13.
3. Домбровський С. Використання народознавства у педагогічній діяльності учителя початкових класів / С. Домбровський : навчальний посібник. – Івано-Франківськ, 1996. – 78 с.
4. Єрмак В. Міжпредметні зв'язки як засіб формування навчально-пізнавальної культури молодших школярів на уроках рідної мови / В.І.Єрмак //

Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (21) рр. – С. 227-229.

5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – 16 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Яновська Л.Г.

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів історії до застосування в навчальному процесі особистісно орієнтованого навчання як складової частини інноваційних педагогічних технологій.

***Ключові слова:** особистісно орієнтоване навчання, інноваційні педагогічні технології, майбутні учителі історії.*

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ТЕХНОЛОГИИ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Яновская Л.Г.

В статье рассматривается проблема подготовки будущих учителей истории к использованию в учебном процессе технологии личностно ориентированного обучения как составляющей части инновационных педагогических технологий.

***Ключевые слова:** личностно ориентированное обучение, инновационные педагогические технологии, будущие учителя истории.*

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF HISTORY TO THE USE OF TECHNOLOGY OF THE PERSONALITY ORIENTED TEACHING IN PROFESSIONAL ACTIVITY

L. G. Yanovska

In the article, the problem of preparation of future teachers of history to the use in the educational process of technology of the personality oriented teaching as component of innovative pedagogical technologies is examined.

***Key words:** personality oriented teaching, innovative pedagogical technologies, future teachers of history.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Інтенсивні зміни в соціокультурному та економічному житті суспільства потребують якісної перебудови змісту підготовки майбутніх учителів історії. Тому основною метою професійної освіти є підготовка вчителя історії відповідного кваліфікаційного рівня, компетентного, відповідального, що вільно володіє історичними та методичними знаннями, здатного до ефективної творчої роботи, готового до професійного зростання й самовдосконалення, що володіє професійною мобільністю, новими педагогічними та інформаційними технологіями.